

POSSIBLE PERSPECTIVES UPON RELIGIOUS TRADITION**Mihai Handaric, Assoc. Prof., PhD., "Aurel Vlaicu" University of Arad**

Abstract: In this article entitled: Possible Perspectives Over Religious Tradition, the author tries to show the relationship between the religious tradition and the idea of „story”. In the first part, it is discussed the relationship between the tradition viewed as a story and the notion of time, as sequential unfolding, helping us to narrate the events. In the following section it is presented the relationship between tradition and history. There are mentioned the three approaches to the history, from the perspective of the religious christian tradition. The author presents tradition in conflict with history. Here we have the historical critical perspective in interpreting the religious tradition (see Julius Wellhausen and William Wrede). Another perspective is to see tradition in parallel with history, as it is the case of Gerhard von Rad's approach to religious tradition. The last approach is to see tradition independent of history. Walter Brueggemann develops this perspective. Finally, the author discusses about the relationship between tradition and the process of imitation – a characteristic of human behavior. The story told by a tradition is reflected in action – the behavior of the members of the community. We assume that the tradition interpreted as a story, motivates the members of a human community to action.

Keywords: Tradition, story, history, imitation, action.

În articolul de față vom încerca să analizăm rolul pe care îl are tradiția umană; în special tradiția religioasă (creștinismul – în cazul nostru), în modelarea comportamentului uman. Ne vom concentra asupra tradiției privită ca poveste. Una din definițiile pe care *Dicționarul Webster* o dă tradiției este aceea de „a story that has come down to us...” („o poveste care a ajuns până la noi...”). Din această perspectivă am putea defini *tradiția religioasă* ca fiind: *povestea inițiată de revelație și aplicată de comunitatea care o îmbrățișează.*

În continuare, vom încerca să explicăm definiția pe care am propus-o mai sus, referindu-ne mai întâi la relația pe care tradiția ca poveste o are cu timpul, ca desfășurare secvențială a evenimentelor, și rolul pe care îl are tradiția cu istoria. Aici ne vom apleca asupra tradiției care a fost văzută în conflict cu istoria. Vom aborda perspectiva a doi reprezentanți ai metodei criticii istorice asupra Scripturii: J. Wellhausen și W. Wrede. Vom lua apoi în considerare, perspectiva în care tradiția este analizată în paralel cu istoria. La această secțiune vom evalua perspectiva lui G. von Rad. Vom analiza și perspectiva susținută de Walter Brueggemann, care spune că tradiția este independentă de istorie.

În final vom discuta despre relația dintre tradiție și procesul de imitare, caracteristic comportamentului uman. Povestea spusă de tradiție se concretizează acțiune - în comportament. Plecăm de la premisa că tradiția ca poveste, stă în spatele acțiunilor întreprinse de membrii unei comunități umane, și religioase în cazul nostru.¹

1 Cele trei elemente corespund cu teza: “Viața povestită și Povestea trăită,” (“Viață-Poveste-viață”) susținută de autorul acestui articol în lucrarea *Tratat de istoria interpretării, Arad: Editura Universității „Aurel Vlaicu”, 2009.* (vezi capitolul VII din carte). Revelația are ca și corespondent – “Viața” (cu majusculă), Tradiția

I. Tradiția ca poveste

În următoarea secțiune vom propune o interpretare a tradiției ca poveste. Vom căuta să aducem argumente în acest sens. Pentru a demonstra acest lucru, vom lua în considerare următoarele aspecte care intră în definiția unei povestiri, și anume: 1) timpul ca noțiune fizică, 2) istoria ca semnificație pentru evenimentele ce se petrec în timp, și care sunt incluse în poveste. Vom observa că există mai multe abordări ale istoriei în relația ei cu tradiția.

1. Relația dintre tradiție și timp

Referitor la relația dintre tradiție și timp, ne vom folosi de observația lui Ricoeur, care susține că tot ceea ce se petrece în timp se poate povesti. Ținând seama că ceea ce se poate povesti intră în genul pe care îl numim „poveste,” vom afirma că tradiția este o poveste.

Pentru a înțelege similitudinea dintre tradiție și poveste, vom apela la explicația pe care o dă Ricoeur actului de a povesti. În articolul său intitulat: "Despre interpretare,"² În privința funcției narrative a textului, Ricoeur a arătat că:

1) *Deși toate textele au caracteristica comună de a povesti, trebuie să recunoaștem că textele sunt foarte diverse.* Ele folosesc limbaje diferite în descrierile pe care le fac. Avem limbaj juridic, poetic, științific, religios, etc. Ricoeur observă că diversitatea limbajelor solicită o tot atât de mare varietate de metode de interpretare a lor. Actul „de a povesti” a continuat să se diversifice de-a lungul timpului, apărând mai multe tipuri de texte. Această diversificare a creat probleme importante interpreților, care văd o dihotomie clară în câmpul narativ, între povestire și limbajul descriptiv caracteristic științelor. Din această perspectivă, tradiția poate fi înțeleasă ca o poveste care integrează o mare diversitate de texte.

Referitor la interpretarea tradiției ca narațiune, Ricoeur spunea că nu există un limbaj comun tuturor textelor care "ar trebui să evalueze pretenția la sens și la adevăr a tuturor întrebunțărilor ne-'logice' ale limbajului."³ *Nu există un sistem hermeneutic perfect care să se aplice la orice tip de text.* Pentru a decodifica textul tradiției avem nevoie de un anumit sistem hermeneutic care să slujească acestui scop. Este ceea ce încercăm și noi să descoperim în articolul de față.

2) În al doilea rând Ricoeur a căutat să găsească o caracteristică comună tuturor tipurilor de texte. Deși el recunoaște existența unei mari diversități de tipuri de texte, există totuși o unitate de tip funcțional între diferitele genuri narrative. *Caracteristica comună a experiențelor umane este determinată de actul de a povesti, de dimensiunea temporală a acestui act.*

Conform observației lui Ricoeur, înțelegem că tot ceea ce se povestește are loc într-un anumit interval temporal. Orice proces care se petrece în această dimensiune temporală poate fi recunoscut numai în măsura în care el poate fi povestit.⁴ Din această perspectivă și tradiția se încadrează în genul narativ.

are ca și corespondent "Povestea," iar Comunitatea este "viața" cu literă mică, care caută prin intermediul tradiției să imite "Viața" cu majusculă (Divinitatea). Vezi schema de la sfârșitul articolului.

2 Paul Ricoeur, *Eseuri de Hermeneutică: De la text la acțiune*, (Cluj: Echinoc, 1999).

3 Ibidem, 12.

4 Ibidem, 12-13.

3) Ricoeur are apoi în vedere capacitatea de a selecta și de a organiza limbajul în așa fel încât să comunice un anumit mesaj. Această preocupare are de a face cu modalitatea prin care textul capătă semnificație. Din această perspectivă, tradiția poate fi privită ca un text care are sens. Ricoeur definește conceptul de „limbaj” și cel de „text.” El spune că limbajul este organizat în unități de discurs mai mari decât fraza, numite „texte”. Într-un text întâlnim trei acțiuni ale autorului, și anume, delimitarea, organizarea și clarificarea experienței temporale.

Acest proces este valabil și în cazul tradiției. Un text este format dintr-o serie de fraze organizate într-un discurs logic, și care are responsabilitatea de a respecta „principiile de organizare transfrastică.”⁵ Acest principiu de funcționare face posibil actul de a povesti. Din această perspectivă, și tradiția este o poveste.

Suntem de acord cu Ricoeur, că actul de a povesti este instrumentul folosit de om pentru a explica realitatea. Vom merge un pas mai departe, susținând pe baza observațiilor de mai sus, că actul de a povesti a stat la baza compunerii Scripturii creștine, care reprezintă textul sacru al tradiției iudeo-creștine.

Pe baza definiției date de Ricoeur, putem afirma că Scriptura poate fi privită ca povestea sacră a comunității de credincioși, care au produs-o și o transmit de la o generație la alta.

2. Relația dintre tradiție și istorie

Vom arăta acum că de-a lungul timpului, Scriptura a fost comparată cu istoria. Walter Kaiser Jr., spune că până în 1960 cea mai mare parte a teologilor susțineau că istoria este principalul mobil al revelației în Vechiul Testament. Cunoașterea despre Dumnezeu se realizează în principal prin intermediul istoriei.⁶ Vom observa că au existat mai multe opinii, din această perspectivă, și anume: a) unii au susținut că tradiția nu este credibilă din punct de vedere istoric, b) alții au susținut că tradiția este un fel de istorie, însă diferită de istoria înțeleasă în perioada modernă, iar c) alții au susținut că tradiția nu trebuie comparată cu istoria, așa cum este ea înțeleasă în prezent. În continuare vom prezenta cele trei interpretări ale tradiției scripturii privite prin prisma relației ei cu istoria.

a. Tradiția în conflict cu istoria – Wellhausen, Wrede

Cărțile Bibliei oferă cititorului varianta proprie în legătură cu secvența temporală a evenimentelor descrise în text. Însă teologi ca Julius Wellhausen susțin că istoria pe care o prezintă textul Vechiului Testament nu este varianta corectă. În opinia lui Wellhausen, cărțile profetice au apărut înaintea Torei, a Decalogului.⁷ Această idee intră în contradicție cu

5 Ibidem, p.13.

6 Walter Kaiser jr., *Toward an Old Testament Theology*, Grand Rapids: Zondervan, 1978, 25-26. Cf. G. E. Wright, *The God Who Acts*, 1952, 13.

7 Julius Wellhausen, *Prolegomena to the history of ancient Israel: with a reprint of the article Israel from the Encyclopaedia Britannica*, Meridian Books, 1957. Ollenburger, Ben C., “From Timeless Ideas to the Essence of Religion,” în *The Flowering of Old Testament Theology: A Reader in Twentieth-Century Old Testament Theology, 1930-1990*, Editori: Ben C. Ollenburger, Elmer A. Martens și Gerhard F. Hasel, (Ed. Eisenbrauns, Winona Lake, 1992), 64.

variante tradiției Scripturii canonice. El face această afirmație pe baza principiului promovat de școala istoria religiilor – *Religiongeschichte* – care susține că religiile au evoluat de la simplu la complex. Torah, și Decalogul în special, aparțin perioadei mai târzii a istoriei lui Israel – când religia mozaică se afla la un stadiu avansat de complexitate.

Întrebarea care apare în acest caz este: Cum trebuie să interpretăm această situație conflictuală între istoria modernă reconstituită și tradiția biblică, când ne referim la credibilitatea textului sacru? Ce putem spune despre autenticitatea povestirii conținută în tradiția biblică? Reprezentanții raționalismului propuneau respingerea sensului povestirii biblice pe care l-au dat autorii canonici, și reconstruirea povestirii, după criteriile așa numite științifice.

Un alt reprezentant al acestui punct de vedere este William Wrede, care contestă autenticitatea canonului creștin, pe motiv că episcopii bisericii din primele veacuri nu pot justifica selectarea unei liste de cărți, din întreaga masă de literatură religioasă creștină, pe care să o impună mai apoi ca fiind normativă pentru biserică.⁸ Însă, pe de altă parte, în mod tacit, Wrede acordă acest drept de a decide în legătură cu interpretarea corectă a istoriei la care face referire Scriptura, teologului din perioada raționalistă. El avea încredere în varianta povestirii reconstituite, propusă de teologii care au aderat la metoda criticii istorice din perioada modernă, oferind astfel o alternativă la povestirea tradițională.

b. Tradiția în paralel cu istoria – von Rad

Spre deosebire de Wellhausen și Wrede, von Rad propune o abordare diferită a relației dintre tradiția Vechiului Testament și istoria Vechiului Testament. El susține că cele două reprezintă variante ale istoriei lui Israel. El propune coexistența a două tipuri de istorie vis-a-vis de interpretarea Vechiului Testament, și anume: istoria scrisă după metoda critică din perioada modernă și istoria kerigmatică – istoria mărturisirilor de credință, așa cum o găsim în textul Vechiului Testament. Ca urmare, tradiția conținută în Vechiul Testament este, din perspectiva lui, istorie kerigmatică.

Această perspectivă vonradiană mediază între cele două tipuri de povestire care se aflau în conflict în acea vreme în Occident: cea a tradiției sacre a Vechiului Testament, și cea propusă de reprezentanții criticii istorice din perioada modernă. von Rad are o poziție reconciliantă între cele două tipuri de istorie, găsindu-i locul și importanța fiecăreia: istoria reconstituită după metoda criticii moderne și istoria din perspectiva autorilor Vechiului Testament.

El recunoaște însă că dihotomia existentă între cele două versiuni, reprezintă o problemă istorică dificilă. Însă, pentru el subiectul teologiei Vechiului Testament trebuie să se concentreze asupra materialului de tip confesional, modelat de credința lui Israel, și anume versiunea kerigmatică a istoriei lui Israel.⁹ Von Rad afirmă că în prezentarea de tip istorico-

8 D. W. Wrede, „The Task and Methods of New Testament Theology,” în volumul *The Nature of Old Testament Theology*, editat de Robert Morgan, 1973.

9 Gerhard Hasel, *Old Testament Theology Basic Issues in Current Debate*, (Grand Rapids: Eerdmans, 1982), 97.

critic a istoriei lui Israel nu intervine premiza credinței sau a revelației, deoarece metoda istorică-critică lucrează fără a ține cont de ipoteza existenței lui Dumnezeu.¹⁰

Deși el oferă o soluție în ceea ce privește rolul fiecărei versiuni a istoriei lui Israel, totuși problema lui von Rad crează dificultăți interpretului, în ceea ce privește situarea sa între cele două feluri de istorie: cea de tip istorico-critică și cea de tip kerigmatic - confesional. Cei care au îmbrățișat această abordare dualistă a istoriei sacre au avut opinii divergente vis-a-vis de soluția propusă de von Rad.

Deși acceptă cele două variante istoriei lui Israel, Frantz Hesse se situează în opoziție față de von Rad. El susține că interpretul trebuie să folosească în exclusivitate varianta critică a istoriei Scripturii. Credința noastră, spune el, trebuie să se bazeze pe ceea ce s-a întâmplat în realitate și nu pe ceea ce s-a mărturisit. Hesse spune că istoria adevărată nu s-a întâmplat în modul descris de kerigma. Kerigma – în cazul nostru tradiția canonică a Scripturii – nu este fundamentală pentru credința noastră ci realitatea istorică.¹¹ Acesta este modul în care Hesse încearcă să rezolve problema celor două variante ale istoriei lui Israel. El identifică prezentarea istorică critică a istoriei lui Israel cu "istoria salvării." Hesse susține că *prin, cu și ascunsă în* istoria lui Israel, Dumnezeu direcționează istoria salvării spre scopul care este în Isus Hristos... și de fapt a avut loc în timp.¹² Din punctul lui de vedere istoria salvării este prezentată în formă ascunsă în istoria lui Israel. Rezultă că întreaga istorie a lui Israel trebuie reconstituită pe baza unei cercetării teologice serioase.¹³

Această problemă a rămas nerezolvată, în sensul că, așa cum vom vedea în următoarea secțiune, la sfârșitul mileniului doi și începutul mileniului trei, Walter Brueggemann susține că mărturia kerigmatică a istoriei lui Israel, trebuie să fie obiectul interpretării teologice, și nu istoria lui Israel scrisă după metode științifice (ca G. von Rad).

c. Tradiția independentă de istorie – Brueggemann

Brueggemann susține că varianta kerigmatică a Vechiului Testament reprezintă textul asupra căruia trebuie să ne concentrăm, fără să mai luăm în considerare istoria lui Israel, reconstituită după metode științifice (contra lui Hesse). El propune renunțarea totală la varianta științifică a istoriei lui Israel. Interpretul trebuie să se concentrează în exclusivitate asupra textului biblic, fără a fi preocupat de demonstrarea unor aspecte legate de dimensiunea ontologică a evenimentelor la care face referire textul sacru, sau de argumente de natură apologetică în ceea ce privește demonstrarea sau infirmarea istoricității conținutului textului. Asistăm în acest caz la o propunere de abordare a tradiției sacre independent de istorie. Dacă pentru von Rad cele două variante ale istoriei lui Israel crea probleme de interpretare, pentru Brueggemann această problemă se rezolvă simplu, prin declararea independenței istoriei kerigmatice față de istoria critică. El propune o abordare retorică a tradiției sacre a lui Israel, conținută în Vechiul Testament.

10 Gerhard von Rad, *Old Testament Theology: The Theology of Israel's Traditions*, vol. 2, (London: SCM Press, 1975, publicată inițial în 1957 și în 1960), 417-418.

11 Hesse, *ZThK*, 57 (1960), 17-26.

12 Frantz Hesse, "Die Erforschung der Geschichte Israels als theologische Aufgabe" din , *Kerygma und Dogma*, (Gottingen: Vandenhoeck & Ruprecht), 4 (1958), 1-20.

13 Hasel, *Old Testament Theology Basic Issues*, op.cit, 100.

Brueggemann crede că ceea ce ne interesează pe noi este povestea oferită de autorii Vechiului Testament, chiar dacă în același timp nu neagă istoria Vechiului Testament propusă de reprezentanții raționalismului. Mai mult, el îi atacă pe aceștia pentru că și-au impus hegemonic povestea proprie, anulând dreptul celorlalte povestiri să își spună varianta lor.

Independența tradiției sacre de istorie, propusă de Brueggemann nu reprezintă o soluție satisfăcătoare pentru creștinism, deoarece creștinismul este înrădăcinat în realitatea istorică, și valorile fundamentale păstrate în această tradiție, rămân în picioare sau cad în funcție de istoricitatea evenimentelor la care textul biblic face referire.

Brueggemann susține că Dumnezeu Vechiului Testament există *în, cu și sub* discursurile verbale ale textului, și nicăieri în altă parte. În felul acesta prezumțiile de natură ontologică pe care le prezintă textul sunt deschise disputei și revizuirii în demersul retoric continuu al lui Israel. Din acest motiv ele trebuie scoase din preocuparea interpretului.¹⁴ Însă refuzul de a apela la dimensiunea ontologică în interpretarea textului, și limitarea interpretării la retorică nu se bazează pe argumente satisfăcătoare.

Paul Hanson observă că Brueggemann este influențat de mentalitatea postmodernă. Hanson nu acceptă limitarea teologiei Vechiului Testament doar la discurs, renunțând la contextul istoric sau ontologic. Referitor la limitarea teologiei la discurs, Hanson spune că autorii tradiției sacre a lui Israel au susținut că discursul lor despre Dumnezeu nu a fost limitat doar la retorică, ci este rezultatul experimentării prezenței divine în istoria omenirii. Istoria a fost importantă în descrierea pe care Israel o face lui Dumnezeu. Pe de altă parte, nu numai istoria dar și natura joacă un rol esențial în mărturiile lui Israel din Vechiul Testament.¹⁵

Brueggemann este influențat de mentalitatea postmodernă și în ceea ce privește promovarea principiului toleranței; care este de apreciat, până la un punct. În postmodernism fiecare voce are dreptul să își exprime punctul de vedere. Deci fiecare voce din comunitate trebuie să fie tolerată. Pentru Brueggemann, este crucială, favorizarea dialogului în comunitate, ceea ce pare a fi un aspect pozitiv. Însă problema lui este legată de faptul că face un scop în sine din intrarea în dialog a mai multor voci, păstrându-se independența fiecărei povestiri – a tradiției împărtășite de un anumit grup social sau religios. În același timp, din perspectiva lui, este interzis să se pună întrebări de natură metafizică, referitoare la stabilirea autenticității sau neautenticității unei tradiții, din perspectivă ontologică. Pentru Brueggemann, și în mentalitatea postmodernă, în general, trebuie să ne bucurăm că am reușit să tolerăm vocea celuilalt, și să ne mulțumim cu atât. Însă nivelul la care se oprește Brueggemann și acest tip de abordare a relației dintre tradiții, nu este satisfăcător.

Această perspectivă este specifică existențialismului, care a renunțat la interpretarea din perspectivă antitetică a realității, susținându-se ideea de bine și rău, de adevărat sau fals. În acest caz, dimensiunea morală a ființei umane este trecută în plan secundar. Acest lucru ar duce la ignorarea tradiției iudeo-creștine care promovează responsabilitatea morală a omului față de Divinitate și susține realitatea istorică a căderii omului. Tradiția sacră recunoaște consecințele grave ale căderii morale asupra întregii ființe umane, inclusiv în domeniul

14 Walter Brueggemann, *Theology of the Old Testament: Testimony, Dispute, Advocacy*, (Fortress Press, 1997), 66.

15 Paul Hanson, "A New challenge to Biblical Theology: Theology of the Old Testament: Testimony, Dispute, Advocacy. By Walter Brueggemann. Fortress Press, 1997," din *Journal of the American Academy of Religion*, 67 (1998), 47-50.

gândirii, și conștientizează nevoia intervenției divine pentru recuperarea omului – pentru salvarea de la rău.

Părintele existențialismului francez, Jean-Paul Sartre afirma că “trăim cu toții într-un univers absurd. Totul, spune el, este ridicol... Nu contează deloc în ce direcție acționăm, atâta timp cât acționăm.”¹⁶ Din perspectiva lui Sartre morala este o problemă cel mult auxiliară. Se pare că Sartre a susținut o anumită morală, pe care o formulează concubina lui, Simone de Beauvoir, în cartea intitulată: “Etica absurdului,”¹⁷ În acest volum se afirmă că într-un univers absurd ar fi nevoie de un set de reguli de comportament, pentru o bună conviețuire în comunitate, însă etica nu mai are de a face cu dimensiunea metafizică, dictată de logica creației. În acest caz, tradiția iudeo-creștină este privită doar ca o voce între celelalte celelalte voci (tradiții) participante la dialog.

Postmodernismul promovat de Brueggemann, și ceilalți, a contribuit în mare măsură la dezvoltarea ecumenismului din ultima vreme. S-au făcut pași importanți în ceea ce privește apropierea comunităților religioase. Acest lucru poate fi apreciat. Și creștinismul promovează relații foarte bune între oameni, ba chiar dragostea față de dușmani. Ecumenismul este încurajat de această perspectivă a libertății de exprimare a tradițiilor. Însă a face din promovarea dialogului dintre tradiții un scop în sine, înseamnă a ne opri la jumătatea drumului, ignorând obiectivele finale, pe care fiecare tradiție le urmărește.¹⁸

Deși în teologia sa, Brueggemann se declară un simpatizant al metodei tradiției promovată de MacIntyre, totuși, în realitate cei doi se despart, atunci când este vorba de atingerea obiectivului urmărit de metoda tradiției. Tradiția așa cum este înțeleasă de Aristotel, d'Aquino și MacIntyre, este energizată de un obiectiv pre-stabilit de comunitatea care o promovează. Obiectivul respectiv este centrul tradiției, este rațiunea existenței tradiției însăși. Obiectivul a cauzat inițierea și promovarea tradiției. A face din apropierea comunităților umane, și implicit al tradițiilor acestora, scopul final, este o chestiune discutabilă. Ecumenismul trebuie să ia serios în considerare obiectivul final al fiecărei tradiții care intră în dialog, încercând să rezolve apropierea, fără să se renunțe la această problemă esențială pentru fiecare comunitate.

Din acest motiv, considerăm că este important să abordăm cu toată seriozitatea valorile pe care le promovează o tradiție, pentru ca apropierea dintre comunități să fie completă și satisfăcătoare. Iar valorile unei tradiții se ascund în convingerile pe care le promovează respectiva tradiție.

II. Tradiția ca imitare

În finalul acestui articol, dorim să arătăm care este relația dintre tradiție ca poveste și procesul uman de imitare. Pentru aceasta vom apela la observațiile lui Eliade cu referire la comportamentul societăților premoderne. Ele ne dezvăluie anumite adevăruri în legătură cu tradițiile religioase din vremuri îndepărtate, unele dintre acestea continuând și în prezent.

16 Francis A. Schaffer în cartea sa, *Dumnezeu care există*, din *Trilogia*, Oradea: Cartea Creștină, 36.

17 Norman L. Geisler, *Ethics: Alternatives and Issues*, *Grand Rapids: Zondervan*, 1971, 39 șu. Consultă Simone de Beauvoir, *The Ethics of Ambiguity*, (New York: Philosophical Library, 1948).

18 Vezi mai jos secțiunea referitoare la ecumenism, 29.

Aceste observații pot să ofere informații, prin analogie, cu referire la procesul de formare și dezvoltare al tradițiilor religioase actuale.

În urma cercetărilor făcute în domeniul mentalității umane, Mircea Eliade a fost preocupat să găsească răspunsuri la „cum și de ce pentru omul societăților premoderne un obiect *devine real*. Este important în primul rând să înțelegem bine acest mecanism ca să putem aborda apoi problema existenței umane și a Istoriei în orizontul spiritualității arhaice.”¹⁹ Eliade observa o caracteristică comună religiilor din comunitățile umane, și anume: tendința lor de a imita. Imitarea era cauzată de faptul că „1. ...pentru omul arhaic, *realitatea* este funcție de imitare a unui arhetip celest; 2. ...*realitatea* este conferită de participarea la „simbolismul Centrului”: orașele, templele, casele, devin reale prin asimilarea lor cu „Centrul Lumii”; 3. ... ritualurile și gesturile profane ... nu-și dobândesc sensul care li se acordă decât pentru că repetă deliberat anumite acte îndeplinite *ab origine* de zei, eroi sau strămoși.”²⁰

Oamenii vorbesc despre descoperirea de sine a divinității care era venerată de comunitatea umană respectivă, ceea ce noi putem numi „revelație.” Din studiile lui Eliade putem observa tendința comunității umane de a imita divinitatea venerată de ea. Comunitatea imită, ceea ce inițial a făcut zeul venerat. Tot ceea ce săvârșește divinitatea și poruncește oamenilor, e valoros și este demn de imitat. Acțiunile tradiției reprezintă felul de a fi al lui Dumnezeu. Ca urmare povestea divinității, care se petrece la nivelul superior, devine povestea comunității umane, ce are loc la nivelul inferior – pe orizontală. Această poveste este transpusă în comportament de către membrii comunității respective.

Din analiza de mai sus observăm cum tradiția privită ca o poveste, care se desfășoară în timp, și care poate fi analizată ca fiind în una din cele trei variante: tradiția în contradicție cu istoria (Wellhausen și Wrede), tradiția în paralel cu istoria (von Rad) și tradiția funcționând independent de istorie. În funcție de varianta pentru care se optează, comunitatea respectivă își va modela tradiția și comportamentul.

BIBLIOGRAFIE

Brueggemann, Walter, *Theology of the Old Testament: Testimony, Dispute, Advocacy*, Fortress Press, 1997.

Eliade, Mircea, *Mitul eternei reînțoarceri: Arhetipuri și repetare*, trad. Maria și Cezar Ivănescu, București: Editura Științifică, 1991.

Geisler, Norman L., *Ethics: Alternatives and Issues, Grand Rapids: Zondervan*, 1971.

Handaric, Mihai, *Tratat de istoria interpretării*, Arad: Editura Universității „Aurel Vlaicu”, 2009.

Hanson, Paul, "A New challenge to Biblical Theology: Theology of the Old Testament: Testimony, Dispute, Advocacy. By Walter Brueggemann. Fortress Press, 1997," din *Journal of the American Academy of Religion*, 67 (1998), 47-50.

Hasel, Gerhard, *Old Testament Theology Basic Issues in Current Debate*, Grand Rapids: Eerdmans, 1982.

19 Mircea Eliade, *Mitul eternei reînțoarceri: Arhetipuri și repetare*, trad. Maria și Cezar Ivănescu, București: Editura Științifică, 1991, 14.

20 Eliade, *Mitul eternei reînțoarceri*, op.cit. 15.

Hesse, Frantz, “Die Erforschung der Geschichte Israels als theologische Aufgabe” din , *Kerygma und Dogma*, Gottingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 4 (1958), 1-20.

Kaiser jr., Walter, *Toward an Old Testament Theology*, Grand Rapids: Zondervan, 1978, 25-26.

Ollenburger, Ben C., “From Timeless Ideas to the Essence of Religion,” în *The Flowering of Old Testament Theology: A Reader in Twentieth-Century Old Testament Theology, 1930-1990*, Editori: Ben C. Ollenburger, Elmer A. Martens și Gerhard F. Hasel, (Ed. Eisenbrauns, Winona Lake, 1992).

Ricoeur, Paul, *Eseuri de Hermeneutică: De la text la acțiune*, Cluj: Echinoc, 1999.

Schaffer, Francis A., *Dumnezeu care există, din Trilogia*, Oradea: Cartea Creștină, 2002.

Von Rad, Gerhard, *Old Testament Theology: The Theology of Israel's Traditions*, vol. 2, (London: SCM Press, 1975).

Julius Wellhausen, *Prolegomena to the history of ancient Israel: with a reprint of the article Israel from the Encyclopaedia Britannica*, Meridian Books, 1957.

Wrede, D. W., „The Task and Methods of New Testament Theology,” în volumul *The Nature of Old Testament Theology*, editat de Robert Morgan, 1973.

G. E. Wright, *The God Who Acts: Biblical Theology as Recital*, SCM Press, 1952.